

การสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความตระหนักรู้สิทธิขั้นพื้นฐาน ของแรงงานเด็กข้ามชาติในชุมชนจังหวัดสมุทรสาคร

กุลฤดี นุ่มทอง⁶

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความตระหนักรู้สิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานเด็กข้ามชาติในชุมชนจังหวัดสมุทรสาคร โดยเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยสร้างช่องทางการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมให้กับชุมชนแรงงานข้ามชาติ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีจำนวนแรงงานข้ามชาติมากที่สุด เป็นพื้นที่เสี่ยงและมีปัญหาการใช้แรงงานเด็กข้ามชาติ

ผลการวิจัยมีดังนี้

1. รูปแบบการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความตระหนักรู้สิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานเด็กข้ามชาติในชุมชนจังหวัดสมุทรสาคร ก่อนที่ผู้วิจัยจะเสริมศักยภาพการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วม พบว่า มีรูปแบบการสื่อสารที่มีทิศทางการสื่อสารแบบทางเดียว (One-way Communication) มีการไหลของข้อมูลข่าวสารแบบบนลงล่าง (Top-down Communication) ที่เป็นการสื่อสารแบบแนวตั้ง (Vertical Communication) โดยที่ผู้ส่งสารมาจากมูลนิธิเครือข่ายส่งเสริมคุณภาพชีวิตแรงงาน จะมีบทบาทเป็นผู้ส่งสาร (Sender) ทำให้ส่วนใหญ่มีการไหลของข้อมูลข่าวสารจากภายนอกสู่ภายในชุมชน และคนในชุมชนส่วนใหญ่มีบทบาทเป็นผู้รับสาร (Receiver) ซึ่งเป็นระดับต่ำสุดของการมีส่วนร่วม แบบรับ (Passive) มีเพียงส่วนน้อยที่ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร ซึ่งชาวบ้านที่เป็นผู้ส่งสารนั้นมักจะได้รับคำแนะนำจากผู้นำชุมชนมาอีกที เกี่ยวกับเรื่องการจัดกิจกรรมภายในชุมชน โดยนิยมสื่อสารด้วยวาจา

2. จากการศึกษาพบว่าแรงงานข้ามชาติในชุมชนจังหวัดสมุทรสาครมีปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรค ดังนี้ (1) ปัจจัยด้านลักษณะทางเศรษฐกิจ พบว่าคนในชุมชนมีอุปสรรคด้านงานที่ทำ เวลา และรายได้ของครอบครัว (2) ปัจจัยด้านการสื่อสาร พบว่าจุดเด่นของคนในชุมชนคือการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และเปิดใจรับตัวกลางภายนอกเข้าไปร่วมพัฒนา แต่อุปสรรคคือ ปัญหาการสื่อสารที่ไม่เข้าใจ ขาดช่องทางการสื่อสาร และคนในชุมชนขาดการมีส่วนร่วม

⁶นักศึกษาระดับปริญญาโท รุ่น 2 หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์และนวัตกรรม คณะนิติศาสตร์และนิติธรรมการศึกษาร สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ร่วมในการสื่อสาร (3) ปัจจัยด้านวัฒนธรรมและสังคม พบว่าในสภาพชุมชนแออัด แต่คนในชุมชนกลับมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น ประกอบกับผู้นำชุมชนเข้มแข็ง แต่ในทางกลับกันยังคงมีช่องว่างของทัศนคติระหว่างคนไทยและแรงงานข้ามชาติอยู่ (4) ปัจจัยด้านนโยบาย นายจ้างและรัฐบาล พบปัจจัยสนับสนุนคือ ความต้องการรับรู้สิทธิขั้นพื้นฐาน แต่ยังคงมีอุปสรรคคือ ความเกรงกลัวนายจ้างและเจ้าหน้าที่ของรัฐ

3. ในการเสริมศักยภาพการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมให้กับชุมชน ได้มุ่งการเปลี่ยนบทบาททางการสื่อสาร จากผู้รับสารแบบรับ (Passive) เป็นผู้รับสารแบบรุก (Active) เปลี่ยนจาก “ผู้รับสาร” เป็น “ผู้ส่งสาร” การปรับเปลี่ยนทิศทางการสื่อสาร “แบบทางเดียว” เป็น “แบบสองทาง” การปรับเปลี่ยนการไหลข้อมูลข่าวสารจาก “บนลงล่าง” เป็น “ล่างขึ้นบน” ปรับเปลี่ยนการไหลข้อมูลข่าวสารจาก “แนวตั้ง” เป็น “แนวนอน” โดยผู้วิจัยได้เลือกกลยุทธ์การสื่อสาร ได้แก่ การจัดประชุม การจัดอบรมสิทธิของแรงงานเด็กข้ามชาติ การสร้างสื่อชุมชน และการมอบสื่อ

4. ผลจากการเสริมศักยภาพการสื่อสารชุมชนด้วยกลยุทธ์การสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมแล้ว ทำให้รูปแบบการสื่อสารของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปสู่การมีส่วนร่วม ทั้งในด้านบทบาทการสื่อสาร ทิศทางการสื่อสาร การไหลของข้อมูลข่าวสาร ซึ่งจากการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมภายในชุมชน ส่งผลให้นายจ้างและองค์กรต่าง ๆ มีปฏิกิริยาตอบกลับ เช่น การส่งเสริมให้เด็กข้ามชาติได้มีโอกาสเรียนหนังสือ และได้สร้างศูนย์การเรียนรู้เพื่อเปิดโอกาสให้เด็กข้ามชาติได้เข้ามาศึกษาพร้อมกับนักเรียนไทย รวมถึงเป็นการลดช่องว่างความแตกต่างระหว่างเชื้อชาติไปในทางที่ดีขึ้นอีกด้วย

คำสำคัญ: การสื่อสารอย่างมีส่วนร่วม แรงงานเด็กข้ามชาติ การสื่อสารเพื่อการพัฒนา

Participating communication to aware of the fundamental rights of the migrant in the communities in Samutsakorn province

Abstract

The objective is to study the participating communication to aware of the fundamental rights of the migrant in the communities in Samutsakorn province. This study is the Action research by creating the participating in channel of communication with the migrant labor communities in Meuang district, Samutsakhon Province where there is the highest of the migrant labor in Thailand and the risk area that it has the problem of migrant children labor.

The results of research

1. The pattern of participating communication for solving the migrant children labor in Samutsakorn. Before the researcher will increase the potential of participating communication, finding that there is the pattern of One-way Communication flowing the information in the way of Top-down communication that is the vertical communication. In the part, the authorities of Labor Rights Promotion Network is as the sender so the major of information flows from outside to inside communities and most people in communities is as the receiver that is the lowest level of Passive participance, there is less people who is as the sender by saying that is the most popular way to communicate.

2. From result of case study can find that the migrant labor in Samutsakorn province had support factors and problem factors as follows, First factor: Factor from economic situations that can find people in community had problem with their job responsibility, time and their income. Second factor : Factor from communicate with other, however we can found good result was people in community was listen to the opinions of others and people can accept outside factor to make their community develop but their problem was miscommunication, misunderstand and lack participate to communicate. Third factor: Factor from culture and social although they

had crowd community environment but people had strong relationship also they had strong leader who had powerful to make people give participate in the communication process. But we can find problem factor from the gap contrast of attitude of Thai people and migrant labor. Forth factor: Factor of government policy about the employer. The support reason was migrant labor's lack of knowledge about their fundamental rights and action on afraid of their employer and government authorities.

3. For increasing the potential of participating communication, it changes the communication role from "the passive receiver" to "the active receiver", from "the receiver" to the sender, the way of communication from "one-way communication" to "two-way communication", changing the information flowing from "top-down communication" to "down-top communication" ,changing from "the vertical communication" to "the horizon communication" that the researcher decides to use the communicating strategies such as the meeting , the seminar of migrant children rights, making communities media and giving media.

4. The result of increasing the potential of communities communication by participating communication strategies is change to participating communication pattern of people in communities including the role of communication, the way of communication, the flowing communication that these affect the employer and other organization to have responded to this changing such as increasing education to the migrant children and building the learning center to learn with that students including to reduce the gap between the nationalities in the better way.

Keywords: Participating communication, the migrant children labor, communication for developing

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่การเป็นศูนย์กลางการย้ายถิ่นของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากความต้องการกำลังแรงงานข้ามชาติเพื่อเติมเต็มช่องว่างจากอุปสงค์แรงงานที่เพิ่มขึ้น

และอุปทานแรงงานที่ลดลง ซึ่งมีแนวโน้มเป็นไปได้ว่าช่องว่างความขาดแคลนแรงงานจะขยายเพิ่มมากขึ้นเป็น 5.36 ล้านคนในปี 2568 (องค์การระหว่างประเทศเพื่อการโยกย้ายถิ่นฐาน, 2556) เนื่องจากการมุ่งพัฒนาการขยายตัวด้านเศรษฐกิจ และอุตสาหกรรมที่เน้นการส่งออกเป็นหลัก ส่งผลให้มีความต้องการแรงงานจำนวนมาก โดยเฉพาะงานที่แรงงานไทยไม่นิยมทำ มีความเสี่ยงอันตราย และลำบาก เช่น แรงงานในภาคเกษตร การเพาะปลูก ปศุสัตว์ ประมง กิจการก่อสร้าง อุตสาหกรรมแปรรูปอาหาร และผู้ช่วยแม่บ้าน เป็นต้น

จากสถานการณ์ดังกล่าวจึงเป็นเหตุให้แรงงานข้ามชาติเข้ามาทำงานในประเทศไทยจำนวนมาก จากสถิติของสำนักบริหารแรงงานต่างด้าว สํารวจเมื่อเดือนกรกฎาคม 2557 พบว่ามีแรงงานข้ามชาติที่ได้รับอนุญาตทำงานคงเหลือทั่วราชอาณาจักรทั้งหมด 1,549,555 คน โดยจำแนกตามสัญชาติพบว่าส่วนใหญ่เป็นแรงงานข้ามชาติประเทศเมียนมาร์ กัมพูชา และลาว ตามลำดับ และจากการเรียง 5 อันดับแรกของจังหวัดที่มีแรงงานข้ามชาติที่ได้รับอนุญาตทำงานคงเหลือทั่วราชอาณาจักร จะพบว่าจังหวัดสมุทรสาครเป็นจังหวัดที่มีแรงงานข้ามชาติมากที่สุด รองลงมาได้แก่ กรุงเทพมหานคร สุราษฎร์ธานี ชลบุรี และภูเก็ต

จากสถานการณ์แรงงานข้ามชาติที่ผ่านมาทั้งแรงงานข้ามชาติเพศชาย เพศหญิง และเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี เข้ามาด้วยโดยสาเหตุที่เด็กข้ามชาติเข้ามาในประเทศไทย คือติดตามครอบครัวที่เข้ามาทำงานหรือย้ายถิ่นเข้ามาในประเทศไทยเนื่องจากภัยความขัดแย้ง และเด็กบางส่วนก็เกิดอยู่ในประเทศไทย (อรรถกฤษณ์ วันทนะสมบัติ, 2556) กลุ่มเด็กข้ามชาติเหล่านี้ส่วนใหญ่อพยพตามพ่อแม่ที่เข้าเมืองโดยผ่านนายหน้า หรือญาติพี่น้อง หรือคนรู้จักที่เข้ามาทำงานก่อน มีทั้งการเข้าเมืองที่ถูกกฎหมาย และไม่ถูกกฎหมายที่ก่อให้เกิดช่องว่างในการแสวงหาผลประโยชน์จากแรงงานที่เป็นปัญหาซับซ้อนหรือปัญหาการค้ามนุษย์ แรงงานเด็กและแรงงานบังคับ (สมพงษ์ สระแก้ว, 2556) โดยรายงานขององค์การย้ายถิ่นระหว่างประเทศระบุว่าเมื่อปี 2554 มีเด็กอายุต่ำกว่า 18 ปีที่เป็นลูกของแรงงานต่างชาติ และเด็กที่เป็นแรงงานต่างชาติประมาณ 376,845 คน (สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ, 2557) ประกอบกับข้อมูลสถิติการตรวจแรงงานของกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน พบว่า มีการจ้างแรงงานเด็กในปี 2554 มีจำนวน 19,074 คนและในปี 2555 มีจำนวน 14,972 คน ข้อมูลการสำรวจภาวะการมีงานทำของประชากรจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่าจำนวนลูกจ้างภาคเอกชนที่เป็นเด็กในปี 2554 มีทั้งสิ้น 227,013 คน และในปี 2555 มีจำนวน 189,633 คน และข้อมูลลูกจ้างเด็กจากผู้ประกันตนของสำนักงานประกันสังคม ในปี 2554 มีจำนวน 50,239

คน และในปี 2555 มีจำนวน 20,465 คน อย่างไรก็ตามข้อมูลดังกล่าวไม่สามารถระบุข้อมูลตัวเลขที่แท้จริงของแรงงานเด็กข้ามชาติที่เข้ามาทำงานในประเทศไทยได้แน่นอน เนื่องจากแรงงานข้ามชาติจะเข้ามาในประเทศไทยได้หลายช่องทาง มีทั้งถูกและผิดกฎหมาย และมีโอกาสที่แรงงานเด็กข้ามชาติจะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นได้เรื่อย ๆ (กระทรวงแรงงาน, 2557) โดยแรงงานเด็กข้ามชาติส่วนใหญ่ที่เข้ามาในประเทศไทย มักมีทัศนคติเกี่ยวกับหน้าที่ความเป็นลูกคือต้องทำงานหนัก ๆ เพื่อหารายได้มาช่วยเหลือครอบครัว ให้พ่อแม่ภูมิใจ จึงเป็นสาเหตุให้เด็กหลาย ๆ คนขาดการศึกษาหาความรู้ (อินทรัชย์ พาณิชกุล, 2557) ดังนั้นทัศนคติเช่นนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่า เป็นสาเหตุหนึ่งที่ผลักดันให้เด็กข้ามชาติหลายคนก้าวเข้าสู่วงจรการทำงานก่อนวัยอันควร และมักตกเป็นเหยื่อกระบวนการค้ามนุษย์ ที่ต้องยอมถูกเอารัดเอาเปรียบ

“จังหวัดสมุทรสาคร” เป็นหนึ่งในจังหวัดที่ถูกเฝ้ามองปัญหาแรงงานเด็กข้ามชาติ เนื่องจากมีแรงงานข้ามชาติอาศัยอยู่มากที่สุดในประเทศไทย โดยเฉพาะจากประเทศพม่า จนได้ขนานนามว่าเป็นเมืองหงสาวดีแห่งประเทศไทย โดยข้อมูลจากจากมูลนิธิเครือข่ายส่งเสริมคุณภาพชีวิตแรงงาน หรือ Labour Rights Promotion Network Foundation (LPN) (2557) ในจังหวัดสมุทรสาคร พบว่าสถานประกอบการขนาดเล็กจนถึงขนาดกลางที่ผลิตสินค้าอาหาร การแปรรูปกุ้ง และอาหารทะเลเบื้องต้น จ้างแรงงานเด็กต่างชาติอายุ 8-14 ปี ที่เข้าสู่การทำงานก่อนวัยอันควร และแรงงานเด็กอายุ 15-18 ปี ที่มีและไม่มีใบอนุญาตทำงานเป็นจำนวนมาก ซึ่งแรงงานเด็กเล็กที่อายุต่ำกว่า 15 ปี มักจะถูกจ้างงานร่วมกับผู้ใหญ่ บางคนก็ติดตามผู้ปกครองไปทำงานด้วย พ่อแม่หลายคนก็อยากให้ลูกทำงานตั้งแต่เด็กและมักจะให้ลูกออกจากโรงเรียนกลางคันเพื่อไปทำงาน ประกอบกับนายจ้างมีแรงงานไม่พอก็มักจะจ้างแรงงานเด็กที่อายุต่ำกว่าเกณฑ์ให้ทำงาน ทั้งนี้มูลนิธิ LPN คาดการณ์จำนวนเด็กที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี ว่ามีจำนวนไม่น้อยกว่า 8,000 คน และเด็กอายุ 16-18 ปี ไม่น้อยกว่า 40,000 คน ของแรงงานข้ามชาติจังหวัดสมุทรสาคร

จากสถานการณ์ดังกล่าว ต้นเหตุของปัญหาเกิดจากการไม่รู้สิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานเด็กข้ามชาติ และการขาดการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วม ที่เป็นต้นเหตุสำคัญในการเกิดปัญหาการถูกเอารัดเอาเปรียบ และปัญหาอื่น ๆ ของแรงงานเด็กข้ามชาติตามมา ดังนั้น จากอุปสรรคด้านการสื่อสารต่างภาษา ปัญหาการสื่อสารภายในชุมชน ปัญหาความเกรงกลัวเจ้าหน้าที่ของรัฐ และการขาดความรู้ ความเข้าใจในสิทธิของแรงงานเด็กข้ามชาติ ผู้วิจัยจึงเข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนภายนอก หรือตัวกลาง ในการเข้าไปร่วมผลักดัน และสนับสนุนการสร้างความรู้

ตระหนักรู้สิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานเด็กข้ามชาติในชุมชน จังหวัดสมุทรสาคร โดยมีมูลนิธิ เครือข่ายส่งเสริมคุณภาพชีวิตแรงงาน และองค์กรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้เข้ามาเป็นหลักในการ สร้างความรู้ ความเข้าใจทางด้านสิทธิมนุษยชน และสิทธิเด็กให้แก่แรงงานเด็กข้ามชาติในด้าน ต่าง ๆ เช่น การศึกษา ด้านสุขภาพ การเรียกร้องสิทธิ และการต่อต้านการค้ามนุษย์ผ่านการสร้าง ภารกิจให้คนในชุมชนเกิดการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วม เพื่อผลักดันให้เกิดการสื่อสารแบบสองทาง และเป็น การสื่อสารแบบแนวนอน ด้วยการจัดเวทีประชุมให้คนในชุมชนมีโอกาสเสนอปัญหาที่ เกี่ยวข้องกับแรงงานเด็กข้ามชาติ และร่วมกันสร้างสื่อภายในชุมชน เช่น โปสเตอร์ แผ่นพับ การ ทำสื่อบันเทิงเพื่อให้ความรู้ด้านสิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานเด็กข้ามชาติ เป็นต้น อีกทั้งยังได้เปิด พื้นที่ให้กับเด็กข้ามชาติที่ติดตามบิดามารดามา หรือเกิดในประเทศไทย ซึ่งเป็นพลังสำคัญในการ ช่วยพัฒนาประเทศไทยได้มีโอกาสแสดงความสามารถ มีสิทธิมีเสียงในการแสดงความคิดเห็น และมีพื้นที่ให้ยื่นในสังคมได้อย่างภาคภูมิใจ ซึ่งถ้าหากกลยุทธ์การสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมดังกล่าว สามารถเพิ่มศักยภาพการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความตระหนักรู้สิทธิขั้นพื้นฐานของ แรงงานเด็กข้ามชาติในชุมชนจังหวัดสมุทรสาครได้ ก็เท่ากับว่าผลการวิจัยนี้เป็นบทพิสูจน์ให้กับ แนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนา และสามารถเป็นต้นแบบในการขยายผลการศึกษาไปยังชุมชน อื่น ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความตระหนักรู้สิทธิขั้นพื้นฐาน ของแรงงานเด็กข้ามชาติในชุมชนจังหวัดสมุทรสาคร
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรคของการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมเพื่อ สร้างความตระหนักรู้สิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานเด็กข้ามชาติในชุมชนจังหวัด สมุทรสาคร
3. เพื่อเสริมศักยภาพการสื่อสารชุมชนด้วยกลยุทธ์การสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมเพื่อสร้าง ความตระหนักรู้สิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานเด็กข้ามชาติในชุมชนจังหวัดสมุทรสาคร
4. เพื่อศึกษาผลที่เกิดจากการเสริมศักยภาพการสื่อสารชุมชนด้วยกลยุทธ์การสื่อสารอย่าง มีส่วนร่วมเพื่อสร้างความตระหนักรู้สิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานเด็กข้ามชาติในชุมชน จังหวัดสมุทรสาคร

แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

1. แนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนา

พนม คลีณาษา (2549) ได้ให้ความสำคัญต่อหลักการสื่อสารเพื่อการพัฒนา เนื่องจากการสื่อสารเพื่อการพัฒนา เป็นการนำหลักการสื่อสารประยุกต์เพื่อความเท่าเทียมทางสังคม และพัฒนาศักยภาพความสามารถของคนอย่างมีเป้าหมาย โดยการสื่อสารและการเลือกใช้เครื่องมือสื่อสารนั้นสามารถปรับเปลี่ยนไปตามกลุ่มเป้าหมายที่ต่างกัน และการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนสังคม ที่กำหนดวิธีและการดำเนินงานอย่างชัดเจนในทุกระดับ เช่น ภูมิภาค หรือโครงการ ระดับชาติ และนานาชาติ เป็นต้น

2. แนวคิดการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการสื่อสาร สามารถพิจารณาได้จากการมีส่วนร่วมในองค์ประกอบของการสื่อสาร (กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2543) ดังนี้ (1) เป้าหมายของการสื่อสาร (2) ลักษณะของการสื่อสาร (3) ใครคือผู้ส่งสาร (4) ประเภทของเนื้อหาสาร (5) ประเภทของช่องทาง/ สื่อ (6) ผู้รับสารและการมีปฏิสัมพันธ์ย้อนกลับ นอกจากนี้ระดับของการมีส่วนร่วมในการสื่อสารสามารถกระทำได้หลายระดับโดยหลักๆมี 3 ระดับ โดยเรียงจากระดับที่น้อยที่สุดไปจนถึงมากที่สุด ดังนี้ (1) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร (2) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่งสาร และ (3) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย

3. ทฤษฎีการเสริมสร้างพลังอำนาจ

การเสริมพลังสร้างพลังอำนาจชุมชนนั้นจะถูกดำเนินโดยตัวโครงการที่กำหนด ซึ่งมีวัตถุประสงค์ กลยุทธ์ วิธีดำเนินงาน และเกณฑ์การประเมินผล เพื่อวัดการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเสริมสร้างพลังอำนาจ โดย Gibson (1995) ได้แบ่งกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่

1. การค้นพบสถานการณ์เพื่อให้เกิดการยอมรับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ซึ่งมีการตอบสนอง 3 ด้าน ได้แก่ การตอบสนองด้านอารมณ์ การตอบสนองทางสติปัญญา และการตอบสนองทางพฤติกรรม
2. การสะท้อนความคิด เป็นกระบวนการคิดอย่างรอบคอบ เพื่อแก้ไขปัญหาให้เหมาะสม เมื่อค้นพบปัญหาจะเกิดการพิจารณาแสวงหาทางเลือก นำไปสู่การแก้ปัญหาและการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น

3. การตัดสินใจเลือกวิธีปฏิบัติที่เหมาะสม เป็นขั้นตอนการเลือกวิธีปฏิบัติที่ดีที่สุด โดยมีกระบวนการย่อยเกิดขึ้นเพื่อเกิดการเสริมสร้างพลังอำนาจ

4. การปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพอยู่เสมอ เมื่อนำวิธีการไปแก้ไขปัญหาแล้วเกิดประสบความสำเร็จจะก่อให้เกิดพลังอำนาจ มีความมั่นใจในการรักษาพฤติกรรมการแก้ไขปัญหาให้คงอยู่ต่อไป

4. แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ของคนพลัดถิ่น

สำหรับการใช้สื่อของคนพลัดถิ่นนั้น มักจะเชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ของแรงงานข้ามชาติ ซึ่งที่ผ่านมาพบว่าสื่อมวลชนส่วนใหญ่ เน้นเนื้อหาการสื่อสารเพื่อคนส่วนใหญ่ จึงทำให้คนพลัดถิ่น หรือคนกลุ่มน้อยถูกมองข้าม โดย Daniel Dayan (1999) พบว่า สื่อของคนพลัดถิ่น ไม่ได้ยึดติดกับสื่อกระแสหลัก เช่น โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์เท่านั้น สังเกตได้จากผังรายการของสื่อกระแสหลัก เช่น ละคร หรือข่าวมีสัดส่วนที่น้อยมากในการนำเสนอเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับคนพลัดถิ่น ทำให้คนพลัดถิ่นรู้สึกว่าเป็นกลุ่มคนที่ไร้อำนาจ (Powerless) ดังนั้นคนพลัดถิ่นจึงได้ให้ความสำคัญกับสื่อที่มีผลต่อการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ร่วมกัน เช่น พิธีกรรมทางศาสนา การไปทำบุญ ที่เชื่อมโยงความเชื่อเป็นจุดดึงดูดสำคัญ, การทำกิจกรรมกลับไปเยี่ยมบ้านเกิดการรวมญาติในวันสำคัญ, การสร้างเครือข่ายของผู้พลัดถิ่นด้วยกัน, การผลิตสื่อโดยเฉพาะสำหรับกลุ่มคนพลัดถิ่น เช่น วิทยุ แพนเสียง รวมไปถึงอาหารเฉพาะของกลุ่มคนพลัดถิ่นด้วย

5. กฎหมายและตราสารในการขจัดปัญหาการใช้แรงงานเด็ก

ประเทศไทยได้ให้สัตยาบันอนุสัญญาองค์การแรงงานระหว่างประเทศ ฉบับที่ 182 โดยมีการกำหนดรูปแบบของความเลวร้ายในการใช้แรงงานเด็กอายุต่ำกว่า 18 ปี ดังนี้ (กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน, 2552)

1. การใช้แรงงานเยี่ยงทาสในทุกรูปแบบ เช่น การใช้แรงงานขูดหนึ่ การลักลอบค้าเด็ก การบังคับใช้แรงงาน
2. การใช้จัดหาหรือเสนอเด็กเพื่อการค้าประเวณี การผลิตสื่อลามกอนาจาร
3. การใช้จัดหาหรือเสนอเด็กเพื่อกิจกรรมที่ผิดกฎหมาย เช่น การลักลอบค้ายาเสพติด

4. การทำงานที่ลักษณะงาน หรือสภาวะแวดล้อมของงานที่เด็กทำนั้น มีโอกาสที่จะเป็นอันตรายต่อสุขภาพ ความปลอดภัย และศีลธรรมของเด็ก

ระเบียบวิธีวิจัย

การสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความตระหนักรู้สิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานเด็กข้ามชาติในชุมชนจังหวัดสมุทรสาคร เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยต้องการเสริมสร้างศักยภาพของคนในชุมชนแก้ไขปัญหาแรงงานเด็กข้ามชาติร่วมกัน จากการศึกษาผู้วิจัยได้วางแผนระยะเวลาดำเนินการวิจัยตั้งแต่ขั้นต้นจนกระทั่งขั้นตอนสุดท้ายใช้เวลาทั้งสิ้น 9 เดือน นับตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2557- เดือนมีนาคม พ.ศ. 2558

แหล่งข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้แหล่งข้อมูลการวิจัย ได้แก่ ข้อมูลจากเอกสาร และข้อมูลจากบุคคล ดังนี้

- 1) ข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) เพื่อศึกษาข้อมูลแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาอาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร ได้แก่ เอกสารสรุปข้อมูลปัญหาแรงงานเด็กข้ามชาติของมูลนิธิเครือข่ายส่งเสริมคุณภาพชีวิตแรงงาน, ข้อมูลสถิติจำนวนแรงงานข้ามชาติในจังหวัดสมุทรสาคร, คู่มือการทำงานกับเยาวชน เพื่อธุรกิจขนาดเล็กที่ว่าจ้างแรงงานผู้เยาว์, กฎหมายและตราสารในการขจัดปัญหาการใช้แรงงานเด็ก และรายงานการวิจัย

- 2) การศึกษาเบื้องต้น ข้อมูลจากบุคคลในพื้นที่ โดยการเข้าสำรวจพื้นที่ชุมชน และสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ (1) กลุ่มองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลแรงงานข้ามชาติจำนวน 2 คน ได้แก่ นายสมพงศ์ สระแก้ว ผู้อำนวยการมูลนิธิเครือข่ายส่งเสริมคุณภาพชีวิตแรงงาน, นายสมัคร ทัพธานี มูลนิธิเครือข่ายส่งเสริมคุณภาพชีวิตแรงงาน และนายประสิทธิ์ สุวรรณ ผู้อำนวยการโรงเรียนหลวงพ่อโสธรอุปถัมภ์ (2) กลุ่มผู้นำความคิด (Opinion Leader) ในชุมชน จำนวน 2 คน ได้แก่ คุณเจแปน (นามสมมติ) ล่ามภาษาพม่า-ไทย, คุณทูล (นามสมมติ) ล่ามภาษาพม่า-ไทย (3) กลุ่มแรงงานข้ามชาติ หรือผู้ปกครอง จำนวน 10 คน ได้แก่ แรงงานข้ามชาติในชุมชนบริเวณอำเภอเมือง จ.สมุทรสาคร และ (4) กลุ่มเด็กและเยาวชนในพื้นที่จำนวน 10 คน ได้แก่ เด็กข้ามชาติในชุมชนบริเวณอำเภอเมือง จ.สมุทรสาคร

- 3) การสังเกต ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยอย่างเป็นขั้นตอน ได้แก่ การคัดเลือกพื้นที่เป้าหมาย, การสำรวจข้อมูลพื้นฐานของชุมชน, การเสริมศักยภาพการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมภายในชุมชน, การประเมินผล และการสรุปผลการศึกษา

ผลการวิจัย

1.1 รูปแบบการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความตระหนักรู้สิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานเด็กข้ามชาติในชุมชนจังหวัดสมุทรสาคร

คนในชุมชนมีรูปแบบการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความตระหนักรู้สิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานเด็กข้ามชาติในชุมชนจังหวัดสมุทรสาคร มีรูปแบบการสื่อสารที่มีทิศทางการสื่อสารแบบทางเดียว (One-way Communication) มีการไหลของข้อมูลข่าวสารแบบบนลงล่าง (Top-down Communication) ที่เป็นการสื่อสารแบบแนวตั้ง (Vertical Communication) โดยที่ผ่านมาเจ้าหน้าที่จากมูลนิธิฯ จะมีบทบาทเป็นผู้ส่งสาร (Sender) เพื่อแจ้งข้อมูลข่าวสาร รับเรื่องร้องเรียน และให้ความรู้ ผ่านการจัดการประชุม และจัดทำสื่อส่งให้กับชาวบ้านในแต่ละชุมชน, ผู้นำชุมชน เป็นผู้ส่งสารในการกระจายข้อมูลข่าวสาร และความรู้ให้กับชาวบ้าน, โรงเรียนเป็นผู้ส่งสารจากการออกคำสั่ง ให้ความรู้ และแจ้งข้อมูลข่าวสารผ่านนักเรียน และผู้ปกครองแรงงานข้ามชาติ ซึ่งล้วนแต่เป็นการสื่อสารที่ชุมชนพึ่งพาช่องทางการสื่อสารจากภายนอกมากกว่าภายในชุมชน ทำให้มีการไหลของข้อมูลข่าวสารจากภายนอกสู่ภายในชุมชนมากกว่าจากภายในชุมชนสู่ภายนอกชุมชน โดยการสื่อสารส่วนใหญ่จะเน้นไปที่การสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ เพราะสามารถสร้างบรรยากาศทำให้คนในชุมชนเกิดความสนใจและเข้าใจเนื้อหาในการสื่อสารได้มากกว่าการสื่อสารแบบเป็นทางการ ซึ่งนิยมใช้วิธีการสื่อสารด้วยวาจา และมักจะสื่อสารกันแบบเผชิญหน้า

“...แผนปกติผมจะจัดประชุมผู้ปกครองในทุกๆ เดือน วาระการประชุมส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของ ภาระค่าใช้จ่ายที่ผู้ปกครองต้องมี เรื่องติดตามการย้ายสถานศึกษา หรือว่าการเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียน...เราจัดให้ แต่เราก็ต้องให้เขาร่วมให้เขามามีบทบาทก็คือให้เขาเองรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของการประชุม...” สมัคร ทัทธานี, (2557, 19 ตุลาคม). สัมภาษณ์

“...ถ้ามีประชุมเดี่ยวเจแปน (ผู้นำชุมชน) ก็มาบอก ผมก็เข้าร่วมประชุมบ้าง
ว่างก็ไป เขาก็จะพูดเรื่องโรงเรียนลูก เรื่องอะไรพวกนี้ ... หลายเรื่องเราก็ไม่รู้จะ
ถามใคร ก็ต้องนึกถึง LPN เขาก็ดูแล...” (นามสมมติ, (2557, 19 ตุลาคม).

สัมภาษณ์

จากการวัดระดับการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างความตระหนักรู้สิทธิขั้น
พื้นฐานของแรงงานเด็กข้ามชาติในชุมชนจังหวัดสมุทรสาครนั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่มีส่วนร่วมใน
ฐานะผู้รับสาร ซึ่งเป็นระดับต่ำสุดของการมีส่วนร่วม มีเพียงส่วนน้อยที่ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร
ทั้งนี้วิเคราะห์ได้ว่าสาเหตุเกิดจากปัจจัยอุปสรรคของภาษาในการสื่อสาร การขาดความรู้ความ
เข้าใจในสิทธิขั้นพื้นฐานของตนเอง และการขาดช่องทางการสื่อสารที่สามารถแสดงความคิดเห็น
สะท้อนกลับไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงวางแผนไปหาหมายให้แรงงานเด็กและผู้ใหญ่
ในชุมชนจังหวัดสมุทรสาครสามารถปรับเปลี่ยนจากผู้รับสาร มาเป็นผู้ส่งสาร และสร้างโอกาสใน
การพัฒนาไปสู่การมีส่วนร่วมในระดับผู้วางแผนและกำหนดนโยบายต่อไป

1.2 ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรคของการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความ ตระหนักรู้สิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานเด็กข้ามชาติในชุมชนจังหวัดสมุทรสาคร

จากการศึกษาผู้วิจัยได้วิเคราะห์ปัจจัยสนับสนุน และปัจจัยอุปสรรคของการสื่อสาร
อย่างมีส่วนร่วมจากด้านลักษณะทางเศรษฐกิจ ด้านการสื่อสาร ด้านวัฒนธรรมและสังคม และ
ด้านนโยบาย นายจ้าง และรัฐบาล ดังนี้

1.2.1 ปัจจัยด้านลักษณะทางเศรษฐกิจ

ปัจจัยอุปสรรค

ด้านงานที่ทำ เวลา และรายได้ของครอบครัว

ด้วยระยะเวลา และภาระหน้าที่ของงานที่ทำ ส่งผลให้คนในชุมชนบางส่วนไม่สนใจใน
การสร้างความตระหนักรู้สิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานเด็กข้ามชาติ เนื่องจากมองว่าไม่ใช่ปัญหา
ของตนเอง กระทั่งเวลาทำงาน และอาจจะส่งผลกระทบต่อการทำงานของคนที่ทำอยู่

“...ส่วนใหญ่จะไปทำงานหาเงินกัน ก็มีบางกลุ่มที่ให้ความร่วมมือทำกิจกรรม บางคนก็ไม่สนใจ อย่างที่บอก เขาต้องทำงาน...” (สัมภาษณ์ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 19 ตุลาคม 2557)

“...เดี๋ยวนี้ยังดีขึ้นเยอะ ถ้ามามีแรงงานเด็กข้ามชาติอยู่ใหม่ บอกได้เลยว่ามี แต่เขาปิดกัน พุดไปก็โดน เงียบยิ่งดีกว่า บางทีก็ให้เด็กทำงานตอนกลางคืน รู้ว่าผิดไหม ก็รู้ แต่ก็ต้องทำ เราก็อยากได้เงิน เขาก็อยากให้เราทำ ก็เลยไม่มีใครพุด ลูกก็ทำอยู่กับผม ก็ต้องช่วยกัน...” (นามสมมติ, (2557, 19 ตุลาคม). สัมภาษณ์

จากข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับเอกสารข้อมูลแรงงานข้ามชาติจังหวัดสมุทรสาคร (มูลนิธิเครือข่ายส่งเสริมคุณภาพชีวิตแรงงาน, 2556) จังหวัดสมุทรสาครเป็นพื้นที่ขยายกิจการอุตสาหกรรม แรงงานข้ามชาติจึงไหลเข้ามาจำนวนมาก ส่วนใหญ่จะอยู่ในอุตสาหกรรมต่อเนื่อง จากกิจการประมง เช่น งานแกะกุ้ง ต้มหอย โรงน้ำแข็ง แล่ปลา รวมไปถึงงานประเภทก่อสร้าง งานเกษตร เป็นต้น ซึ่งได้รับรายได้เฉลี่ย 200 – 400 บาทต่อวัน โดยแรงงานข้ามชาติจะนำไว้จ่าย ค่าเช่าห้อง ค่าอาหาร และส่วนหนึ่งจะเก็บเงินเพื่อส่งกลับไปให้ครอบครัวที่ประเทศตนเอง

1.2.2 ปัจจัยด้านการสื่อสาร

ปัจจัยสนับสนุน

ตัวกลาง

จากการลงพื้นที่ โดยมีผู้วิจัยและมูลนิธิเครือข่ายส่งเสริมคุณภาพชีวิตแรงงาน ทำหน้าที่เป็นตัวกลางภายนอก หรือผู้เชื่อมประสานการสื่อสารระหว่างคนในชุมชนด้วยกันเอง และการสื่อสารไปยังหน่วยงานภายนอกนั้น พบว่า เป็นจุดเริ่มต้นที่คนในชุมชนจังหวัดสมุทรสาครเกิดการตื่นตัว ในการตระหนักถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานเด็กข้ามชาติ และเป็นประเด็นที่มีการพูดถึงกันมากยิ่งขึ้น

“...ปกติแล้วไม่มีใครรู้หรอก ว่าทำงานแล้วจะโดนเอาเปรียบไหม พวกฉันก็ไม่ได้เด็กมันโตแล้ว เขาก็ให้ทำงานได้ บางทีโดนโกงก็ไม่ว่าจะทำอย่างไร ก็ต้องทำไป ยิ่งเรื่องสิทธิอะไรที่บอก ก็อยากรู้ แต่เราก็ไม่รู้ว่ามีสิทธิอย่างไร ถ้าพวกคุณ มาช่วย มาบอกให้ฟัง เราก็จะได้เข้าใจ...” (นามสมมติ, (2557, 19 ตุลาคม). สัมภาษณ์

การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

คนในชุมชนส่วนใหญ่มีท่าทียอมรับ และรับฟังความคิดเห็นจากผู้อื่น สังเกตได้จาก เมื่อผู้วิจัยสอบถามประเด็นความคิดเห็นเรื่องความสำคัญระหว่างการทำงานหารายได้กับการศึกษา ของบุตรหลาน พบว่าคนในชุมชนมีความคิดเห็นที่แตกต่าง หลากหลาย เมื่อผู้วิจัยอธิบายถึงวัย ของบุตรหลาน ควรจะได้รับการศึกษาเพื่อมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น คนในชุมชนแสดงท่าทีที่เข้าใจ และเห็นด้วยมากยิ่งขึ้น

ปัจจัยอุปสรรค

ขาดการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร

ผู้วิจัยพบว่า ช่วงแรกแรงงานข้ามชาติส่วนใหญ่ไม่มีความรู้ ความเข้าใจในการสื่อสารอย่าง มีส่วนร่วม สังเกตได้จากเมื่อมีการจัดการประชุม แรงงานข้ามชาติบางกลุ่มจะมานั่งฟังเพื่อพบปะ เพื่อน แต่ไม่มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การระดมความคิด

“...สาเหตุก็คือพ่อแม่บางคนอาจจะไม่รู้ไม่ทราบ หรือพ่อแม่บางคนอาจจะไม่ ส่งเสริมเป็นเรื่องเป็นราว เวลาจะจัดประชุมหรือเสนอแนะอะไร เขาก็ไม่ได้ สนใจมากนัก เพราะหลายปัจจัย ส่วนหนึ่งคือเขายังไม่เห็นความสำคัญของ ปัญหาเท่าที่ควร สถานศึกษาเราก็ไม่ได้มีการพัฒนาเชิงรุก มีการโปรโมท มี การสนับสนุนที่เป็นเรื่องเป็นราว คือมากก็รับ ไม่มากก็ไม่รับอะไรประมาณนี้ คือ โรงเรียนไทยก็มองแต่เด็กไทยไปก่อนให้ความสำคัญกับเด็กไทยไปก่อน คือ ข้ามชาติก็แล้วแต่อะไรประมาณนี้ คือจริงๆ จังหวัดสมุทรสาครถ้าไม่มีมูลนิธิ เครือข่ายแรงงานข้ามชาติเราอยู่ เด็กแทบจะไม่ได้ ไม่รับรู้อะไรเลย จริง ๆ แล้ว

ควรช่วยกันส่งเสริมให้พวกเขามีส่วนร่วมไปด้วยกัน...” สมพงศ์ สระแก้ว,
(2557, 19 ตุลาคม).สัมภาษณ์

ปัญหาการสื่อสารที่ไม่เข้าใจ

เนื่องจากแรงงานข้ามชาติส่วนใหญ่มักจะใช้ภาษาตนเองในการสื่อสาร ดังนั้นเมื่อผู้วิจัยหรือเจ้าหน้าที่สื่อสารเป็นภาษาไทย ก็จะไม่สามารถเข้าใจได้ทันที ต้องอาศัยล่ามในการแปล

“...ถ้าจะแจกสื่ออะไรให้เขา หรือจะเขาถึงตัวพวกเขาได้ ก็ต้องมีภาษาพม่าด้วย เพราะหลายคนเขาไม่ได้ฟังภาษาไทยออก อ่านก็ไม่ออก บางคนก็อยากคุย อยากพูด แต่ถ้ามีล่ามด้วยก็ดี เพราะถ้าเขาฟังไม่รู้เรื่อง เขาก็คงไม่สนใจหรอก...” (สัมภาษณ์ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 19 ตุลาคม 2557)

ขาดช่องทางการสื่อสาร

จากการสังเกตพบว่าชาวบ้านมีบอร์ดประชาสัมพันธ์ข่าวสาร แต่ข้อมูลส่วนใหญ่ที่นำมาประชาสัมพันธ์จะเกี่ยวข้องกับโฆษณาสินค้า การประชาสัมพันธ์กิจกรรมของจังหวัด โดยคนในชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการใช้บอร์ดประชาสัมพันธ์เพื่อสื่อสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์จากคนในชุมชนเองเลย และไม่มีข้อมูลด้านสิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานข้ามชาติให้ความรู้ความเข้าใจในชุมชน

1.2.3 ปัจจัยด้านวัฒนธรรมและสังคม

ปัจจัยสนับสนุน

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

ด้วยสภาพความเป็นอยู่ที่อยู่อาศัยมักเป็นแบบแฟลต ห้องเช่าแบ่งห้อง และอาคารอาศัยอยู่รวมกัน คนในแต่ละชุมชนจึงรู้จักและคุ้นเคยกันหมด สามารถแยกแยะกลุ่มคนภายนอกและคนที่อาศัยอยู่ภายในได้อย่างชัดเจน ดังนั้นแม้ที่อยู่จะแออัด แต่คนในชุมชนเหล่านี้มีความสัมพันธ์แน่นแฟ้น อยู่กันเป็นกลุ่ม หากมีการจัดกิจกรรม หรือมีภารกิจที่จะต้องทำร่วมกันจึงสามารถรวมกำลังคนได้ง่าย

“...ผมอยู่ที่นี้ด้วยกันมานานแล้ว มีงานอะไร เขาจัดกิจกรรมอะไร ก็ไปด้วยกัน
นี่แหละครับ ไปไหนมาไหนก็ชวน ๆ กันไปเอา...” (สัมภาษณ์ชาวบ้าน,
สัมภาษณ์, 19 ตุลาคม 2557)

ผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง

จากการลงพื้นที่เข้าไปสัมภาษณ์คนในชุมชนจังหวัดสมุทรสาคร พบว่าแต่ละหมู่บ้านจะมี
ผู้นำชุมชน ที่สามารถนำข่าวสารมาบอกต่อให้คนในชุมชนรับรู้ และยังเป็นหลักในการช่วยเหลือ
ให้คำปรึกษาคนในชุมชนด้วย ซึ่งผู้นำชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยมาไม่
น้อยกว่า 10 ปี มีความรู้จักเจ้าหน้าที่ของรัฐ และหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือแรงงานข้ามชาติ
ได้ ดังนั้นคนในชุมชนจึงมักจะรับฟัง และให้ความเคารพผู้นำชุมชน ซึ่งผู้วิจัยมองว่าการที่ผู้นำ
ชุมชนสามารถเป็นแกนนำให้กับคนในชุมชนได้ นับว่าเป็นปัจจัยสนับสนุนที่สามารถเป็นแนวทาง
ในการสร้างความเข้าใจให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของการสร้างความตระหนักรู้ในสิทธิขั้น
พื้นฐานของแรงงานเด็กข้ามชาติ

ปัจจัยอุปสรรค

ทัศนคติระหว่างคนไทยและแรงงานข้ามชาติ

จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์แรงงานข้ามชาติพบว่า ส่วนหนึ่งที่ทำให้แรงงานข้ามชาติไม่
กล้าที่จะแสดงความคิดเห็น หรือนำลูกเข้าไปเรียนในระบบการศึกษาร่วมกับนักเรียนไทย
เนื่องจากยังมีช่องว่างทางความรู้สึกของคนไทยและคนต่างชาติอยู่

“...มีไม่กี่โรงเรียนนะ ที่เขารับเด็กพม่าเข้าไปเรียน เพราะโรงเรียนก็กลัวจะมี
ภาระ รับเด็กพม่ามา ก็กลัวจะมีปัญหา ทั้งเรื่องค่าใช้จ่าย เรื่องภาษา เรื่องการ
ปรับตัวของเด็กด้วย ส่วนผู้ปกครองเด็กคนไทยส่วนใหญ่มองว่า ครูจะมีเวลา
ใส่ใจลูกตัวเองรีเปลา่ เด็กจะปรับตัวกันอย่างไร ก็เป็นปัญหาที่พุดยาก บางทีก็
เสียดายไม่รับเด็กพม่าเข้ามาเรียนด้วยเลยจะดีกว่า เป็นแบบนี้ไป...” (สัมภาษณ์
ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 19 ตุลาคม 2557)

1.2.4 ปัจจัยด้านนโยบาย นายจ้าง และรัฐบาล

ปัจจัยสนับสนุน

ความต้องการรับรู้สิทธิของตนเอง

จากที่ผู้วิจัยได้สอบถามข้อมูลแรงงานข้ามชาติในชุมชนจังหวัดสมุทรสาคร พบว่าส่วนใหญ่ไม่รู้สิทธิขั้นพื้นฐานของตนเอง ถึงแม้ว่าจะมีหน่วยงานภาครัฐมาอธิบายสิทธิขั้นพื้นฐานให้ฟัง แต่คนในชุมชนส่วนใหญ่รับรู้สิทธิของตนเพียงเล็กน้อย เมื่อผู้วิจัยสอบถามถึงความสนใจในการจัดอบรมเพื่อให้ความรู้เรื่องสิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานข้ามชาติ และแรงงานเด็กข้ามชาติ พบว่าทั้งผู้ปกครอง และเด็ก ๆ ให้ความสนใจ

“...เรื่องสิทธิ เคยมีเจ้าหน้าที่มาบอกอยู่นะ แต่อย่าถามผม ผมจำไม่ค่อยได้จริงๆ ก็อยากรู้สิทธิของตัวเอง แต่เขาพูด บางทีผมก็ไม่เข้าใจ...” (สัมภาษณ์ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 19 ตุลาคม 2557)

ปัจจัยอุปสรรค

ความเกรงกลัวนายจ้างและเจ้าหน้าที่ของรัฐ

แรงงานข้ามชาติส่วนใหญ่ยังคงเกรงกลัวนายจ้างและเจ้าหน้าที่ของรัฐ เนื่องจากไม่มีความรู้ ความเข้าใจกฎหมาย และสิทธิขั้นพื้นฐานของตนเอง อีกทั้งแรงงานข้ามชาติบางส่วนเป็นแรงงานที่เข้ามาโดยผิดกฎหมาย แฝงตัวทำงานอยู่ จึงมีความเกรงกลัว และไม่กล้าที่จะแสดงความคิดเห็นหรือเรียกร้องความเป็นธรรม

“...ช่วงของการเข้าไปคุยกับผู้ปกครองเนื่องจากว่าการช่วงแรกๆ ผู้ปกครองแต่ก่อนสถานะทางกฎหมายของแรงงานข้ามชาติมันเป็นแรงงานส่วนใหญ่มันเป็นแรงงานที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายที่นี้ การลงพื้นที่หรือการประชาสัมพันธ์มันติดก็คือแรงงานมีความกลัวกลัวที่จะโดนตรวจสอบหาว่าเป็นใครมาอย่างไร หรือว่าจะโดนจับ ลักษณะก็คือ ไม่กล้าที่จะคุยเรื่องตรงนี้ และยังไม่สามารถเห็นภาพที่ชัดเจนได้ว่า เช่น ไปเรียนได้ด้วยเหรอ เรียนได้ด้วยวิธีไหน อันนี้มันเป็นโจทย์หนึ่งที่ทำให้การคิดสื่อการทำอะไรต่างๆ ให้กลุ่มเป้าหมายรับรู้เรื่องสิทธิของเขามันก็ต้องวางแผนว่าจะเข้าไปหาเขาโดยตรง เข้าไปหานายจ้าง หรือว่าเข้าไปสถานประกอบการที่ตรงไหนที่แรงงานเขาอยู่ตรงนั้น แล้วเขาไม่เกิดผลกระทบจากการลงพื้นที่ของเรา...” สัมภาษณ์ ทพธานี, (2557, 19 ตุลาคม). สัมภาษณ์

1.3 การเสริมศักยภาพการสื่อสารชุมชนด้วยกลยุทธ์การสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความตระหนักรู้สิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานเด็กข้ามชาติในชุมชนจังหวัดสมุทรสาคร

ผู้วิจัยได้ศึกษาจากปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรคของการสื่อสารของคนในชุมชนจังหวัดสมุทรสาคร เพื่อนำมาออกแบบแนวทางการเสริมศักยภาพการสื่อสารของชุมชนด้วยกลยุทธ์การสื่อสารอย่างมีส่วนร่วม โดยกลยุทธ์การสื่อสารที่ผู้วิจัยได้เลือกใช้ มีดังนี้

1. การจัดประชุม

คุณลักษณะของการจัดประชุมนั้น นับเป็นช่องทางการสื่อสารที่ทำให้คนในชุมชนได้มีโอกาสพูดคุยแลกเปลี่ยนในประเด็นสิทธิขั้นพื้นฐานของตนเอง ทำให้ชุมชนมีรูปแบบการสื่อสารแบบสองทาง และมีการไหลของข้อมูลข่าวสารแบบแนวนอน ตามแนวทางการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วม โดยปฏิริยาของคนในชุมชน ในการประชุมครั้งที่ 1 วันอาทิตย์ที่ 12 ตุลาคม พ.ศ. 2557 จากการสังเกตการณ์มีผู้เข้าร่วมประชุมทั้งสิ้น 30 คน โดยที่คนในชุมชนได้จัดการประชุมกันเอง พบว่าคนในชุมชนไม่มีการแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็น เป็นเพียงการแจ้งข่าวสารจากผู้นำชุมชนเพียงเท่านั้น ซึ่งเป็นการสื่อสารแบบทางเดียว การไหลของข้อมูลข่าวสารจากบนลงล่าง และมีลักษณะไม่เป็นทางการ เมื่อผู้วิจัยและเจ้าหน้าที่จากมูลนิธิฯได้เข้าไปร่วมจัดการประชุมให้กับคนในชุมชนซึ่งเป็นการจัดประชุมในครั้งที่ 2 วันอาทิตย์ที่ 23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2557 มีผู้เข้าร่วมประชุมทั้งสิ้น 62 คน พบว่าปฏิริยาของคนในชุมชนเปลี่ยนไป ได้แก่ คนในชุมชนมีความกระตือรือร้นในการแสดงความคิดเห็นมากขึ้น, คนในชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลงบทบาทจากผู้รับสาร เป็นผู้ส่งสารมากขึ้น, เริ่มมีความต้องการรับรู้สิทธิขั้นพื้นฐานของตนเองและบุตรหลาน

2. การจัดอบรมสิทธิของแรงงานเด็กข้ามชาติ

มีลักษณะการจัดให้มีการสื่อสารแบบสองทาง มีการไหลของข้อมูลข่าวสารแบบบนลงล่าง เนื่องจากผู้รับฟังส่วนใหญ่ไม่มีพื้นฐานความรู้ด้านสิทธิขั้นพื้นฐานของตนเองมาก่อน จึงต้องให้ความรู้และทำความเข้าใจเบื้องต้น ก่อนที่จะเปิดโอกาสให้ผู้รับฟังได้มีโอกาสสอบถาม และแสดงความคิดเห็นร่วมกัน จากการอบรมในวันเสาร์ที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2558 มีผู้เข้าร่วมการอบรมเป็นแรงงานข้ามชาติในชุมชนจังหวัดสมุทรสาคร จำนวน 52 คน และเป็นเด็กที่มีอายุไม่เกิน 18 ปี จำนวน 35 คนโดยมีประเด็นหลักคือสิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานข้ามชาติ โดยเฉพาะด้านการศึกษา ด้านสุขภาพ และด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต หลังจากที่ถูกวิจัยได้จัดอบรมสิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานข้ามชาติให้คนในชุมชน พบว่าในช่วงแรกคนในชุมชนยังเกรงใจที่จะแสดงความคิดเห็น หรือสอบถามข้อสงสัย มีปฏิกิริยาเพียงนั่งฟังเจ้าหน้าที่อบรมอย่างตั้งใจ แต่เมื่อผู้วิจัยและเจ้าหน้าที่จากมูลนิธิเครือข่ายส่งเสริมคุณภาพชีวิตแรงงานเริ่มให้ล่ามพูดคุยด้วยเป็นภาษาพม่า และชวนพูดคุยเพื่อสร้างบรรยากาศผ่อนคลาย ทำให้คนในชุมชนกล้าสอบถามข้อมูล และแสดงความคิดเห็นมากยิ่งขึ้น สิ่งที่น่าสนใจคือคนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่เคยรู้เรื่องสิทธิขั้นพื้นฐานของตนเองมาก่อน และกล้าที่จะเสนอความคิดเห็นให้จัดทำสื่อเพื่อนำไปเผยแพร่ในชุมชนของตนเอง ให้คนอื่น ๆ ได้รับรู้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการที่คนในชุมชนเริ่มมีส่วนร่วมในการสื่อสารมากยิ่งขึ้น

3. การสร้างสื่อชุมชน

โดยกำหนดให้เด็กข้ามชาติ ร่วมกับเด็กไทย ได้ร่วมกันผลิตสื่อ ซึ่งเริ่มจากการให้เด็ก ๆ ได้มีโอกาสเลือกสื่อที่จะผลิตด้วยตนเอง โดยสื่อที่เด็ก ๆ ได้เลือกผลิต ได้แก่ ละครหุ่นมือเรื่อง “หนูยังไม่พร้อมเป็นแรงงาน” ภาพวาดหัวข้อ “โลกของเด็กที่ได้เรียนและไม่มีโอกาสเรียนหนังสือ” และโปสเตอร์เกี่ยวกับสิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานเด็กข้ามชาติ การผลิตสื่อดังกล่าว จะช่วยสร้างกระแสดันตัวต่อปัญหา โดยเด็ก ๆ จะได้เห็นความสำคัญของการศึกษา และสิทธิขั้นพื้นฐานของ

ตน มีโอกาสฝึกทักษะการผลิตสื่อที่เด็ก ๆ สนใจ และสร้างการมีส่วนร่วมเชื่อมต่อระหว่างเด็ก และผู้ใหญ่ในการสื่อสารเรื่องสิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานเด็กข้ามชาติได้

4. การมอบสื่อ

ผู้วิจัยได้เริ่มจากการสำรวจพื้นที่ในชุมชน และสื่อที่ชุมชนมีอยู่ก่อน ซึ่งพบว่านอกจากสื่อ บุคคลแล้ว ในชุมชนยังมีสื่อบอร์ดประชาสัมพันธ์ แต่พบว่าเนื้อหาในบอร์ดส่วนใหญ่ไม่มีส่วน เกี่ยวข้องกับแรงงานข้ามชาติ ซึ่งมีทั้งโปสเตอร์โฆษณาสินค้า และข่าวประชาสัมพันธ์การจัด กิจกรรมของจังหวัดสมุทรสาคร ดังนั้นการมอบสื่อให้กับชุมชน ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นว่า การปรับปรุง สื่อในชุมชนให้เกิดประโยชน์ และการทำให้คนในชุมชนรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของสื่อ จะมีส่วนช่วย ให้ชุมชนมีช่องทางในการสื่อสารในชุมชนที่แท้จริง จึงได้มีการปรับปรุงบอร์ดประชาสัมพันธ์ให้นำ อ่าน น่าสนใจ และการมอบสื่อโปสเตอร์สิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานข้ามชาติ จะช่วยให้คนใน ชุมชนได้ใช้บอร์ดประชาสัมพันธ์ได้อย่างมีประโยชน์และคุ้มค่ามากยิ่งขึ้น

1.4 ผลที่เกิดจากการเสริมศักยภาพการสื่อสารชุมชนด้วยกลยุทธ์การสื่อสารอย่างมี ส่วนร่วมเพื่อสร้างความตระหนักรู้สิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานเด็กข้ามชาติใน ชุมชนจังหวัดสมุทรสาคร

จากการศึกษาพบว่า หลังจากที่ถูกวิจัยได้เสริมศักยภาพการสื่อสารชุมชนด้วยกลยุทธ์การ สื่อสารอย่างมีส่วนร่วมแล้ว ทำให้รูปแบบการสื่อสารของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่มี ทิศทางการสื่อสารแบบทางเดียว (One-way Communication) ก็เปลี่ยนทิศทางการสื่อสารแบบ สองทาง (Two-way Communication) จากที่มีการไหลของข้อมูลข่าวสารแบบแนวตั้ง หรือการ สื่อสารแบบบนลงล่าง (Top-down Communication) โดยรอการแจ้งข้อมูลข่าวสารจากมูลนิธิฯ โรงเรียน หรือผู้นำชุมชน ก็ปรับเปลี่ยนมาเป็นการสื่อสารแบบแนวนอนมากยิ่งขึ้น (Horizontal Communication) จากการมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล และเสนอแนะทางออกของปัญหาแรงงาน

เด็กข้ามชาติ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าผู้รับสารเริ่มปรับตัวเป็นผู้รับสารเชิงรุก (Active) มากยิ่งขึ้น มีการสื่อสารที่มีการเผชิญหน้าของคนในชุมชนบ่อยครั้งขึ้น จากการจัดประชุมกันเอง การกระจายข่าวสารภายในชุมชน และการร่วมกันดูแลช่องทางทางการสื่อสาร เช่น บอร์ดประชาสัมพันธ์ภายในชุมชน โดยเนื้อหาส่วนใหญ่จะเน้นไปที่สิทธิของแรงงานข้ามชาติ เพื่อให้คนในชุมชนได้มีความรู้ และให้ข้อมูลสถานการณ์ปัญหาแรงงานเด็กข้ามชาติ ซึ่งจากการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมภายในชุมชน ส่งผลให้นายจ้างกลุ่มหนึ่ง มีปฏิริยาตอบกลับ ส่งเสริมให้เด็ก ๆ ในชุมชนได้มีโอกาสเรียนหนังสือ และได้สร้างศูนย์การเรียนรู้เพื่อเปิดโอกาสให้เด็กข้ามชาติได้เข้ามาศึกษาร่วมกับนักเรียนไทย

เมื่อจำแนกตามระดับการมีส่วนร่วมพบว่า

การมีส่วนร่วมเป็นผู้ส่งสาร

แรงงานเด็กข้ามชาติ ได้มีส่วนร่วมในการเป็นผู้ส่งสารด้วย ได้แก่ การเป็นผู้ผลิตสื่อละครหุ่นมือ โดยทำหน้าที่เป็นผู้พากย์เสียง เป็นนักแสดงในการถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับปัญหาแรงงานเด็กข้ามชาติออกไป, การเป็นผู้ถ่ายทอดเรื่องราว “โลกของเด็กที่ได้เรียนและไม่มีโอกาสเรียนหนังสือ” ผ่านภาพวาด

สำหรับแรงงานข้ามชาติ ได้เปลี่ยนแปลงบทบาทจากการเป็นผู้เข้าร่วมประชุมหรือรับฟังผู้นำชุมชนและองค์กรต่าง ๆ เพียงอย่างเดียว มาทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร สังเกตได้จากคนในชุมชนได้เป็นผู้เสนอความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหาแรงงานเด็กข้ามชาติ และมีส่วนร่วมในการผลิตสื่อโปสเตอร์ในขั้นตอนการระดมความคิดเห็นเพื่อสร้างความตระหนักรู้สิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานเด็กข้ามชาติในชุมชนจังหวัดสมุทรสาคร

การมีส่วนร่วมในการสร้างสาร

การระดมความคิดเห็นในเนื้อหาสารเพื่อผลิตสื่อ การกำหนดวาระการประชุม เป็นต้น โดยคนในชุมชนต่างให้ความสำคัญ และแบ่งเวลามาเพื่อสร้างสื่อในชุมชน

การมีส่วนร่วมในตัวสื่อ

แรงงานข้ามชาติมีส่วนร่วมในตัวสื่อ ได้แก่ การเป็นผู้ร่วมเสนอประเด็นการจัดทำโปสเตอร์ การปรับปรุงบอร์ดประชาสัมพันธ์ประจำชุมชน และแรงงานเด็กข้ามชาติ ได้มีส่วนร่วมในตัวสื่อ ได้แก่ การเป็นผู้เขียนบท เป็นผู้จัดทำฉาก เป็นผู้กำกับ เป็นนักพากย์เสียง เป็นนักแสดงหุ่นมือ เป็นผู้วาดภาพระบายสีถ่ายทอดเรื่องราวผ่านภาพวาด

การมีส่วนร่วมเป็นผู้รับสาร

ในฐานะผู้รับสารนั้น ในเชิงปริมาณ พบว่าคนในชุมชนจังหวัดสมุทรสาครมีบทบาทเป็นผู้รับสารจำนวนเพิ่มมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงการสื่อสารภายในชุมชน ยังพบว่า จากการจัดประชุมในครั้งต่อไป ในวาระการสร้างความรู้ความตระหนักรู้สิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานเด็กข้ามชาติในชุมชนจังหวัดสมุทรสาคร และวาระอื่น ๆ คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการเสนอวาระการประชุม และมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งสะท้อนให้เห็นการปรับเปลี่ยนบทบาทการสื่อสาร จากการเป็นผู้รับสารเพียงอย่างเดียว ได้มีโอกาสเสนอความคิดเห็นในฐานะผู้ส่งสาร และถึงแม้ว่าการสื่อสารในระดับวางแผนและกำหนดนโยบายจะยังไม่เห็นภาพชัดเจน แต่คนในชุมชนได้มีโอกาสเสนอวาระการประชุมเอง และเข้าใจรูปแบบการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น ที่ชี้ให้เห็นถึงความตื่นตัวและศักยภาพของคนในชุมชนจังหวัดสมุทรสาคร รวมไปถึงเด็กข้ามชาติเป็นอย่างดี

จากการเสริมศักยภาพการสื่อสารชุมชนด้วยกลยุทธ์การสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความตระหนักรู้สิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานเด็กข้ามชาติในชุมชนจังหวัดสมุทรสาครนั้น ได้สะท้อนมุมมองการมีส่วนร่วมของเด็ก และแรงงานข้ามชาติ โดยทั้งเด็กต่างชาติ และเด็กไทยต่างได้มีส่วนร่วมในการผลิตสื่อ ซึ่งใช้สื่อศิลปะในการวาดรูป และเล่นละครผ่านหุ่นมือ นอกจากนี้แล้วด้านแรงงานข้ามชาติที่มีฐานะเป็นผู้ปกครอง ก็ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการประชุม ร่วม

อบรมสิทธิขั้นพื้นฐาน และการดูแลสื่อชุมชนเพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกันซึ่งกระบวนการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมดังกล่าว ได้สะท้อนให้เห็นว่า หากชุมชนมีการสื่อสารที่เข้มแข็ง มีความรู้ความเข้าใจในสิทธิของตนเอง ย่อมสามารถเกิดความร่วมมือในชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหา หรือพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนในบริบทอื่น ๆ ต่อไปได้

การอภิปรายผลการวิจัย

จากปัญหาหลักสำคัญของแรงงานข้ามชาติคือปัญหาการสื่อสารและไม่รับรู้สิทธิขั้นพื้นฐานของตนเอง เนื่องจากแรงงานข้ามชาติส่วนใหญ่มาอาศัยอยู่ในประเทศไทย เพื่อหารายได้จากการทำงานเป็นหลัก จึงไม่คำนึงถึงคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง โดยเฉพาะลูกหลานแรงงานข้ามชาติที่เป็นเด็ก ๆ ติดตามเข้ามา นั้น จึงไม่มีโอกาสในการศึกษา หรือได้รับโอกาสตามสิทธิของเด็กที่พึงจะได้รับตามอนุสัญญาสิทธิเด็ก

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีแนวคิดว่าการแก้ไขปัญหาดังกล่าวจะมีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืนได้ คนในชุมชนจำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา และสามารถพัฒนาไปเป็นชุมชนที่เข้มแข็งได้ ไม่ว่าจะชุมชนนั้นจะเป็นคนมาจากเชื้อชาติ หรือประเทศใดก็ตาม จึงได้สรุปบทเรียนที่ได้จากการศึกษาในเชิงปฏิบัติ เพื่อสร้างความตระหนักรู้สิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานเด็กข้ามชาติในจังหวัดสมุทรสาคร ได้ดังนี้

การปรับเปลี่ยนรูปแบบการสื่อสารสู่การมีส่วนร่วม

สิ่งสำคัญของงานวิจัยครั้งนี้ เริ่มจากการวิเคราะห์รูปแบบการสื่อสารภายในชุมชน ซึ่งพบว่ามียุทธศาสตร์การสื่อสารที่มีทิศทางสื่อสารแบบทางเดียว (One-way Communication) มีการไหลของข้อมูลข่าวสารแบบบนลงล่าง (Top-down Communication) ที่เป็นการสื่อสารแบบแนวตั้ง (Vertical Communication) ที่สะท้อนให้เห็นว่าเป็นการสื่อสารที่คนในชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดการหรือแก้ไขปัญหาใด ๆ ได้ แต่เป็นการให้ข้อมูลและตัดสินใจจากข้างบน ซึ่งขัดแย้งกับสาระสำคัญของกระบวนการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วม

ดังนั้นผู้วิจัย ร่วมกับเจ้าหน้าที่จากมูลนิธิเครือข่ายส่งเสริมคุณภาพชีวิตแรงงาน จึงได้เข้าไปเสริมศักยภาพการสื่อสารชุมชนด้วยกลยุทธ์การสื่อสารอย่างมีส่วนร่วม จากที่คนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นเพียงผู้รับสาร จึงได้วางแผนกลยุทธ์ให้เด็กข้ามชาติมีส่วนร่วมในการผลิตสื่อ ในรูปแบบละครหุ่นมือ และวาดภาพ ที่สามารถทำให้เด็ก ๆ สามารถเข้าใจสิทธิขั้นพื้นฐานของตนเอง และ

เข้าใจปัญหาแรงงานเด็กข้ามชาติได้ รวมไปถึงกลยุทธ์การจัดการประชุม การจัดอบรมสิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานข้ามชาติ และการมอบสิื่อนั้น ได้เป็นการกระตุ้นเปิดช่องทางให้คนในชุมชนได้มีบทบาทในการแสดงความคิดเห็น และมีปฏิริยาตอบกลับจากกระบวนการสื่อสาร ส่งผลให้จากเดิมที่คนในชุมชนมีทิศทางการสื่อสารแบบทางเดียว (One-way Communication) ก็เปลี่ยนทิศทางการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) จากที่มีการไหลของข้อมูลข่าวสารแบบแนวตั้ง หรือการสื่อสารแบบบนลงล่าง (Top-down Communication) โดยรอการแจ้งข้อมูลข่าวสารจากมูลนิธิ โรงเรียน หรือผู้นำชุมชน ก็ปรับเปลี่ยนมาเป็นการสื่อสารแบบแนวนอนมากยิ่งขึ้น (Horizontal Communication) จากการมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล และเสนอแนะทางออกของปัญหาแรงงานเด็กข้ามชาติ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าผู้รับสารเริ่มปรับตัวเป็นผู้รับสารเชิงรุก (Active) มากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นแล้วในระดับการมีส่วนร่วมในการสื่อสารพบว่า จากเดิมที่คนในชุมชนเป็นผู้รับสารเพียงอย่างเดียว ก็ได้มีโอกาสเสนอความคิดเห็นในฐานะผู้ส่งสาร และถึงแม้ว่าการสื่อสารในระดับวางแผนและกำหนดนโยบายจะยังไม่เห็นภาพชัดเจน แต่คนในชุมชนได้มีโอกาสเสนอวาระการประชุมเอง และเข้าใจรูปแบบการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น

โดยการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความตระหนักรู้สิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานเด็กข้ามชาติในชุมชน จังหวัดสมุทรสาครนั้น ได้มุ่งหวังให้คนในชุมชนเกิดการสื่อสารทั้ง 3 ระดับ แม้ว่าในแต่ละระดับจะมีปริมาณผู้มีส่วนร่วมแตกต่างกัน แต่นับเป็นจุดเริ่มต้นให้แรงงานข้ามชาติในชุมชนจังหวัดสมุทรสาครเกิดการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมร่วมกันได้ และยังเป็นการสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ให้กับชุมชนอีกด้วย

จากแนวคิดนี้การสื่อสารอย่างมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นจุดเด่นของแนวคิดการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมคือการกระจายอำนาจไปสู่คนในชุมชน เพื่อเกิดกระบวนการเรียนรู้ การแสดงความคิดเห็น การพึ่งพาตนเอง ความเท่าเทียมกัน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของคนในชุมชนร่วมกัน ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญกับกระบวนการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วม และการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามาร่วมเสนอความคิดเห็น และร่วมกันแก้ไขปัญหาตามเป้าหมายที่วางไว้ ให้เกิดประสิทธิภาพในการสื่อสารโดยมีประชาชนเป็นเป้าหมายหลักในการพัฒนา สอดคล้องกับงานวิจัยของภานุพงศ์ ภูโต (2551) ซึ่งศึกษาเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษา ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน อ.ท่าม่วง ต.เขาสมอคอน จ.ลพบุรี พบว่าศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอนใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมโครงการในการเกื้อกูลกันภายในศูนย์เรียนรู้ฯ และเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมมีส่วนร่วมในการคิด ริเริ่มวางแผน ตัดสินใจ ปฏิบัติ ติดตามผล รวมถึงการรับผลประโยชน์ โดยมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเป็น

ผู้สร้างกระบวนการเรียนรู้ ใช้วิธีการสร้างปราชญ์ชาวบ้านขึ้นมาประจำศูนย์เรียนรู้เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ต่อไป จึงทำให้ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอนเป็นศูนย์เรียนรู้ของคนในชุมชนอย่างแท้จริง

การเสริมสร้างพลังอำนาจให้กับคนในชุมชน

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ปัจจัยสนับสนุน และปัจจัยอุปสรรคของคนในชุมชน ได้แก่ (1) ปัจจัยด้านลักษณะทางเศรษฐกิจ พบว่าคนในชุมชนมีอุปสรรคด้านงานที่ทำ เวลา และรายได้ของครอบครัว (2) ปัจจัยด้านการสื่อสาร พบว่าจุดเด่นของคนในชุมชนคือ การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และเปิดใจรับตัวกลางภายนอกเข้าไปร่วมพัฒนา แต่อุปสรรคคือ ปัญหาการสื่อสารที่ไม่เข้าใจ ขาดช่องทางการสื่อสาร และคนในชุมชนขาดการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร (3) ปัจจัยด้านวัฒนธรรมและสังคม พบว่าในสภาพชุมชนแออัด แต่คนในชุมชนกลับมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น ประกอบกับผู้นำชุมชนเข้มแข็ง แต่ในทางกลับกันยังคงมีช่องว่างของทัศนคติระหว่างคนไทยและแรงงานข้ามชาติอยู่ (4) ปัจจัยด้านนโยบาย นายจ้าง และรัฐบาล พบปัจจัยสนับสนุนคือ ความต้องการรับรู้สิทธิขั้นพื้นฐาน แต่ยังคงมีอุปสรรคคือความเกรงกลัวนายจ้างและเจ้าหน้าที่ของรัฐ จากปัจจัยข้างต้นเป็นโจทย์สำคัญที่ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์กลยุทธ์ในการสื่อสารซึ่งหลักการสำคัญคือ การเสริมสร้างพลังอำนาจให้กับคนในชุมชน ได้เกิดความตระหนักสิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานเด็กข้ามชาติก่อน จากนั้นจึงผลักดันให้คนในชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมในการสื่อสารผ่านกิจกรรมที่จัดขึ้น

โดยกระบวนการเสริมสร้างพลังในชุมชนนั้น ผู้วิจัยได้วางแผนกลยุทธ์ให้สอดคล้องกับปัจจัยสนับสนุน และปัจจัยอุปสรรคในชุมชน โดยยึดหลักองค์ประกอบของการเสริมสร้างพลังในชุมชน ได้แก่ การเพิ่มความสามารถให้กับสมาชิกในชุมชน โดยสำรวจประเด็นปัญหาความต้องการของคนในชุมชนก่อน, การกระตุ้นการทำงานเป็นทีม เพื่อกำหนดเป้าหมาย แผนการปฏิบัติงาน เพื่อเกิดทักษะในการวางแผนงานร่วมกัน, การขจัดอุปสรรคทางสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยสร้างความท้าทายในการจัดกิจกรรม สร้างโครงการใหม่ ๆ ให้คนในชุมชนเกิดการยอมรับ และการสนับสนุนด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เป็นการนำผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกชุมชนเข้ามากระตุ้น หรือแนะนำในประเด็นที่คนในชุมชนสนใจ (วันชัย ธรรมสังการ, 2543)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ออกแบบรูปแบบกลยุทธ์การเสริมศักยภาพการสื่อสารชุมชนด้วยกลยุทธ์การสื่อสารอย่างมีส่วนร่วม ดังต่อไปนี้

การประชุม เป็นช่องทางการสื่อสารที่เป็นเวทีในการแสดงความคิดเห็น และเป็นการรวมตัวเพื่อระดมความคิดของคนในชุมชนได้ ซึ่งที่ผ่านมาปัญหาคือ เมื่อมีการประชุม คนในชุมชนจะทำหน้าที่เพียงรับฟังข้อมูลข่าวสารที่หน่วยงานภายนอกเข้ามาแจ้งเพียงอย่างเดียว แต่ขาดการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วม เมื่อวิเคราะห์จากปัจจัยสนับสนุนจะพบว่า ปัจจัยตัวกลางภายนอก ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งนั้น สามารถเป็นแรงผลักดันให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการสื่อสารได้ ผู้วิจัยและเจ้าหน้าที่จากมูลนิธิฯ จึงได้ทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการจัดประชุม โดยมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งเป็นผู้ดำเนินการประชุม และประสานงานคนในชุมชนให้เข้าร่วมการประชุม ซึ่งพบว่าคนในชุมชนกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นมากยิ่งขึ้น ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับบรรยากาศในการสื่อสารด้วยสังเกตได้จากเมื่อล่ามแปลภาษาได้พูดภาษาพม่าสื่อสารให้แรงงานข้ามชาติฟัง ด้วยภาษาที่ไม่เป็นทางการ สร้างบรรยากาศไม่น่าเบื่อ ทุกคนจะให้ความสนใจ ไม่เกร็ง และกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นกันมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของสิทธิชัย เทวธีระรัตน์ และคณะ (2547) ที่พบว่า การสื่อสารกับการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น บรรยากาศ ที่เกี่ยวข้องกับผู้คนที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน (Homophile) จะทำให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกร่วมได้ง่าย สังเกตได้จาก การสร้างบรรยากาศให้มีการปรบมือเสียงดังเพื่อให้กำลังใจผู้ที่แสดงความคิดเห็นในที่ประชุม ทำให้บรรยากาศในการประชุมครั้งนั้นมีลักษณะกระตือรือร้นและฮึกเหิมขึ้น

การจัดอบรมสิทธิของแรงงานเด็กข้ามชาติ จากการสัมภาษณ์แรงงานข้ามชาติพบว่าผู้รับฟังส่วนใหญ่ไม่มีพื้นฐานความรู้ด้านสิทธิขั้นพื้นฐานของตนเองมาก่อน จึงต้องให้ความรู้และทำความเข้าใจเบื้องต้น โดยปัจจัยสนับสนุนในด้านความต้องการรับรู้สิทธิของตนเองนั้น เป็นสิ่งที่แรงงานข้ามชาติเรียกร้อง และยินดีเข้าร่วมรับฟังหากผู้วิจัยจัดการอบรมฯ ดังนั้น ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าจากปัจจัยอุปสรรค ที่แรงงานข้ามชาติเกิดความเกรงกลัวนายจ้างและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ส่วนหนึ่งเกิดจากความไม่รับรู้สิทธิของตนเอง จึงไม่มีอำนาจในการต่อรอง แสดงความคิดเห็น หรือตัดสินใจใด ๆ ได้ ผู้วิจัยจึงได้จัดการอบรมสิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานข้ามชาติ โดยมีเจ้าหน้าที่จากทางมูลนิธิฯ และล่ามแปลภาษาเป็นวิทยากร ให้ความรู้ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับแรงงานข้ามชาติ จากการจัดอบรมดังกล่าว ทำให้แรงงานข้ามชาติได้รับความรู้ และได้รับสื่อโปสเตอร์สิทธิขั้นพื้นฐานไปติดเผยแพร่ที่บอร์ดประชาสัมพันธ์ในแต่ละชุมชน ซึ่งจุดประสงค์ในการแจกสื่อดังกล่าว ผู้วิจัยมีเป้าหมายแฝงเพื่อสร้างความรู้สึกให้คนในชุมชนรู้สึก

ว่าบอร์ดประชาสัมพันธ์เป็นแหล่งข้อมูลการเผยแพร่ความรู้ร่วมกันของคนในชุมชนอีกช่องทางหนึ่ง ที่คนในชุมชนสามารถมีส่วนร่วม สามารถนำสื่อหรือสร้างสื่อมาประชาสัมพันธ์ได้ ซึ่งไม่ใช่บอร์ดสำหรับโฆษณาสินค้าขององค์กรต่าง ๆ อีกต่อไป

การสร้างสื่อชุมชน ได้วิเคราะห์จากปัจจัยอุปสรรคคือ คนในชุมชนขาดการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร, ปัญหาการสื่อสารที่ไม่เข้าใจ, ขาดช่องทางการสื่อสาร และทัศนคติของคนไทยกับแรงงานข้ามชาติ จากปัจจัยดังกล่าว ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าการสร้างสื่อ โดยกำหนดให้เด็กข้ามชาติ ร่วมกับเด็กไทย ได้ร่วมกันผลิตสื่อจะสามารถลดช่องว่างความแตกต่างทางเชื้อชาติได้ ซึ่งเด็กเป็นวัยที่หล่อหลอมความคิดและทัศนคติได้ดีที่สุด อีกทั้งยังสามารถเป็นสะพานเชื่อมโยงให้ผู้ใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อเด็กต่างชาติมากขึ้นด้วย ซึ่งในการผลิตสื่อ นั้น ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการสนับสนุน และการมีส่วนร่วมของเด็กข้ามชาติและเด็กไทยในการผลิตสื่อร่วมกัน เริ่มจากกระบวนการวางแผน โดยให้เด็ก ๆ ได้มีโอกาสเลือกสื่อที่จะผลิตด้วยตนเอง ซึ่งสื่อที่เด็ก ๆ ได้เลือกผลิต ได้แก่ ละครหุ่นมือเรื่อง “หนูยังไม่พร้อมเป็นแรงงาน” และภาพวาดหัวข้อ “โลกของเด็กที่ได้เรียนและไม่มีโอกาสเรียนหนังสือ” รวมไปถึงการให้เด็ก ๆ มีส่วนร่วมเสนอความคิดการผลิตโปสเตอร์เกี่ยวกับสิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานเด็กข้ามชาติ การผลิตสื่อดังกล่าว ทำให้เด็ก ๆ ได้มีโอกาสเป็นผู้ให้ข้อมูลข่าวสาร ไม่ได้เป็นเพียงผู้รับสารเพียงอย่างเดียว ช่วยในการถ่ายทอดความรู้ ช่วยสร้างกระแสตื่นตัวต่อปัญหาแรงงานเด็กข้ามชาติ โดยเด็ก ๆ จะได้เห็นความสำคัญของการศึกษา และสิทธิขั้นพื้นฐานของตน มีโอกาสฝึกทักษะการผลิตสื่อที่เด็ก ๆ สนใจ และสร้างการมีส่วนร่วมเชื่อมต่อระหว่างเด็ก และผู้ใหญ่ในการสื่อสารเรื่องการสร้างความตระหนักรู้สิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานเด็กข้ามชาติได้ สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องการสื่อสารเพื่อการมีส่วนร่วมจัดการประชุมชนของชาวบ้านห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ (ศิริธรณ์ โรจนสุพจน์ และคณะ, 2547) ที่ได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้านทุกกลุ่มมีสิทธิเข้าถึงและใช้ประโยชน์ เช่น กลุ่มนักเรียน กลุ่มสมุนไพรร กลุ่มอบต. กลุ่มผู้ปกครอง กลุ่มเยาวชน และกลุ่มชาวบ้านทั่วไปที่ใช้ป่า สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนการผลิตใด ๆ มีพื้นที่ให้ชาวบ้านทุกกลุ่มได้แสดงความรู้

การมอบสื่อผู้วิจัยได้วิเคราะห์จากปัจจัยอุปสรรคการขาดช่องทางการสื่อสาร จึงเริ่มจากสำรวจสื่อที่มีอยู่ในชุมชนก่อน พบว่าคนในชุมชนส่วนใหญ่สื่อสารจากสื่อบุคคลเป็นหลัก ให้มีความสำคัญกับวัฒนธรรม ประเพณี การทำบุญเข้าวัด และติดตามข่าวสารจากบอร์ดประชาสัมพันธ์ ซึ่งตรงกับแนวคิดการสื่อสารของคนพลัดถิ่น โดย Daniel Dayan (1999) ได้ศึกษาคุณสมบัติของสื่อเฉพาะกิจ ที่เป็นเครื่องมือเชื่อมความสัมพันธ์ของกลุ่มคนพลัดถิ่น พบว่า

กลุ่มคนเหล่านี้ไม่ได้ยึดติดกับสื่อกระแสหลัก เช่น โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ เนื่องจากผังรายการของสื่อกระแสหลัก เช่น ละคร หรือข่าวมีสัดส่วนที่น้อยมากในการนำเสนอเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับคนพลัดถิ่น แม้ว่าในปัจจุบันจะมีสื่อเพื่อคนชายขอบขึ้น แต่ก็ยังคงมีส่วนน้อย และขาดการสนับสนุนที่เพียงพอ ทำให้คนพลัดถิ่นรู้สึกว่าเป็นกลุ่มคนที่ไร้อำนาจ (Powerless) ดังนั้นคนพลัดถิ่นจึงได้ให้ความสำคัญกับสื่อที่มีผลต่อการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ร่วมกัน เช่น พิธีกรรมทางศาสนา การไปทำบุญ, การทำกิจกรรมกลับไปเยี่ยมบ้านเกิดการรวมญาติในวันสำคัญ และการสร้างเครือข่ายของผู้พลัดถิ่นด้วยกัน ดังนั้น นอกจากสื่อบุคคลในการกระจายข่าวสารแล้ว จึงมีกลยุทธ์การมอบสื่อขึ้น เพื่อใช้กระจายข้อมูลข่าวสารในบอร์ดประชาสัมพันธ์ของแต่ละชุมชน และมีบอร์ดประชาสัมพันธ์ภายในวัด เพื่อเผยแพร่ข้อมูลให้กับแรงงานข้ามชาติที่เดินทางเข้ามาไปทำบุญอีกทางหนึ่งด้วย

อย่างไรก็ตาม จากกลยุทธ์การเสริมสร้างพลังในการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความตระหนักรู้สิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานเด็กข้ามชาตินั้น ไม่ได้ผลักดันการสื่อสารของคนในชุมชนที่ได้รวมพลังเพื่อความรู้ความเข้าใจสิทธิของตนเองและการแก้ไขปัญหาแรงงานเด็กข้ามชาติเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังได้บ่มเพาะศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความเข้มแข็งขึ้น และสามารถนำไปปรับใช้เพื่อแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ต่อไปได้อย่างยั่งยืน

ข้อจำกัดของงานวิจัย

1. ข้อพึงระวังในการเข้าไปศึกษาการวิจัยในกลุ่มแรงงานข้ามชาติในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รับความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่มูลนิธิเครือข่ายส่งเสริมคุณภาพชีวิตแรงงาน (LPN) จึงทำให้สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นแรงงานข้ามชาติได้อย่างปลอดภัย หากไม่มีเจ้าหน้าที่จากมูลนิธิฯ การลงพื้นที่เพื่อไปจัดกิจกรรมจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ เพราะอาจจะเกิดความเข้าใจผิดของแรงงานข้ามชาติที่อยู่ในพื้นที่ และเกิดอันตรายต่อการลงพื้นที่ได้
2. เนื่องจากแรงงานข้ามชาติส่วนใหญ่สื่อสารภาษาพม่า และไม่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้ จึงต้องใช้ล่ามเป็นตัวกลางในการสื่อสาร
3. ผลการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการออกแบบการวิจัยครั้งเดียว จึงไม่สามารถระบุถึงความยั่งยืนในการสร้างความตระหนักรู้สิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานเด็กข้ามชาติได้ อย่างไรก็ตามจากกระบวนการเสริมศักยภาพการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมได้ช่วยให้คนในชุมชนได้เรียนรู้กระบวนการสื่อสาร ได้รับรู้สิทธิขั้นพื้นฐานของตนเอง และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนต่อไปได้

ข้อเสนอแนะ

สำหรับข้อเสนอแนะประเด็นการศึกษาเพื่อต่อยอดเรื่องการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความตระหนักรู้สิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานเด็กข้ามชาติในชุมชนจังหวัดสมุทรสาครนั้น ผู้วิจัยพบว่าเด็กและแรงงานข้ามชาติยังคงมีปัญหาด้านการสื่อสาร ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดช่องว่างในการเข้าถึงสิทธิต่าง ๆ จึงควรมีการศึกษาประเด็นการสื่อสารของแรงงานข้ามชาติ กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ และคนไทยต่อไป นอกจากนี้แล้วควรมีการศึกษาวิจัยถึงปัญหาอื่น ๆ เช่น ปัญหาด้านสาธารณสุข ปัญหาด้านการศึกษาของเด็กข้ามชาติ เป็นต้น เนื่องจากการศึกษากระบวนการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมนั้น เป็นองค์ความรู้ที่สามารถศึกษาต่อยอดเพื่อให้เกิดการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหามุมอื่นที่มีบริบทแตกต่างกันออกไปต่อไปได้

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน. (2552). **นโยบายและแผนระดับชาติเพื่อขจัดการใช้แรงงาน**

เด็กในรูปแบบที่เลวร้าย ปีงบประมาณ พ.ศ. 2552-2557. กรุงเทพฯ: กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน กระทรวงแรงงาน.

กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. (2543). **สื่อเพื่อชุมชน: การประมวลองค์ความรู้.** กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

พนม คลี่ฉายา. (2549). **การประยุกต์สื่อเพื่อการพัฒนา 1. เอกสารประกอบการบรรยายวิชา 2803675. อดสำเนา.**

ภาณุพงศ์ ภูโต. (2551). **การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษา ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน อ.ท่าม่วง ต.เขาสมอคอน จ.ลพบุรี.** วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิตย์. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.

มูลนิธิเครือข่ายส่งเสริมคุณภาพชีวิตแรงงาน. (2557). **Action Programme Summary Outline (APSO) on Child Labour.** กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.

วันชัย ธรรมสังการ. (2543). **การเสริมสร้างพลังอำนาจทางจิตวิทยากับการทำงานในองค์การ. วารสารสงขลานครินทร์.6(2): 184-204.**

สิทธิชัย เทวธีระรัตน์ และคณะ. (2547). การสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมเพื่อจัดการปัญหาขยะของประชาชนท้องถิ่นอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

องค์การแรงงานระหว่างประเทศ. (2556). โครงการศึกษาการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการย้ายถิ่นของแรงงานจากพม่าและผลกระทบต่อประเทศไทย. กรุงเทพฯ: องค์การระหว่างประเทศเพื่อการโยกย้ายถิ่นฐาน สำนักงานกรุงเทพฯ ประเทศไทย.

อรรถณัฐ วันทนะสมบัติ. (2556). ร.ร.บ้านตัวเลขเด็กต่างด้าวรับงบอุดหนุน ตร.ท้องที่กวาดจับบริดเงินผู้ปกครองซ้ำ. ค้นเมื่อ 16 เมษายน 2557, จาก <http://www.tcijthai.com/tcijthainews/view.php?ids=3420>

ภาษาอังกฤษ

Dayan, D. (1999). *Media and Diasporas*. Television Et Common Knowledge. Joslein Gripsrud (ed). London. Routledge.

McQuail, D (1987). *Mass Communication Theory*.An Introduction. 2nd Ed. London:Sage.

Gibson, Cheryl H. (1991). A concept analysis of empowerment.*Journal of Advanced Nursing*.16 (1991): 354-361.